

İznik Çini Fırınları Kazısı'nda Bulunan Süzgeçli Testi Formları

V. Belgin Demirsar Arlı* - Şennur Kaya** - Hakan Arlı***

Öz

Bursa ili, İznik ilçe merkezinde 1981 yılında başlayan ve 1984 yılından itibaren BHD (Belediye Hamamı Doğusu) kodlu kazı alanında sürdürülmekte olan İznik Çini Fırınları Kazısı'nda 2014-2019 çalışma mevsimlerinde kazısı yapılan A-B-C /9-10-11 plan karelerinde bulunan kırmızı hamurlu kalıba baskı ve baskı dekorlu tabak, kâse, testi ve süzgeçli testi formlarında kaplara ait parçalar, çeşitli çalışmalarda form, teknik ve bezeme özelliklerine göre ele alınarak değerlendirilmiştir. Bu çalışmalar kapsamında, İznik'te üretilen süzgeçli testilerin teknik ve bezeme özellikleri üzerinde de durularak, bunların gövde formları ve bezemeleri kalıba baskı tekniğiyle meydana getirilen türü dışında dış yüzeylerine basit baskı yivlerin uygulandığı örneklerinin bulunduğundan da bahsedilmiştir. Kalıba baskı tekniğinde üretilmiş süzgeçli testilere ait gövde parçaları ve bunların yapımında kullanılan pişmiş toprak kalıpların seçili yedi örneğine uygulanan pXRF ölçümlerinde de en geç 15. yüzyılın sonlarına tarihlenebilecek kimyasal bileşenlere rastlanılmıştır.

Önceki tespitler ışığında bu makalede, kalıba baskı gövdeli süzgeçli testi parçaları ile tamamı çarkta çekilerek gövdeleri baskı yivlerle bezenen süzgeçli testi parçalarının form özelliklerinin daha kapsamlı tanıtılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda tüme yakın ya da formu açısından önemli bulunan altı kazı buluntusu seçilerek bunlar diğer kazı buluntularıyla birlikte değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, İznik'te kırmızı hamur kullanılarak iki farklı yöntemle üretilmiş olan süzgeçli testilerin aynı dönemde Anadolu'da görülen seramik üretim gelenekleri ile ilişkili ancak özgün örnekler oldukları saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İznik, Süzgeçli Testiler, Kalıba Baskı Tekniği, Seramik, Kırmızı Hamur, Çini Fırınları.

Filter Jug Forms Unearthed During The Iznik Kilns Excavation

Abstract

Large number of pieces with impressed and moulded technique were found in 2015-2019 excavation seasons in the Iznik Kilns Excavation which carry out in Bursa/Iznik. These pieces, made of red paste, include plates, bowls, jugs, and filter jugs were evaluated according to their form, technical and decorations in various studies. In these studies, the technique and decoration properties of filtered jugs

* Doç. Dr. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, İstanbul/TÜRKİYE
beldemar@istanbul.edu.tr ORCID: 0000-0002-2656-9962

** Doç. Dr. İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü, Güzel Sanatlar Bölümü, İstanbul/TÜRKİYE,
kayasen@istanbul.edu.tr ORCID: 0000-0002-3634-7191

*** (MA)İznik Çini Fırınları Kazısı harli61@gmail.com

produced in İznik workshops were also emphasized. Moreover, during the 2019 excavation season, characterization studies were carried out using a portable XRF (pXRF) instrument on seven selected samples in order to determine the body, slip and glaze components. Chemical analysis indicated that some of these samples date back to at least the 15th century.

In the light of the previous studies, in this article focuses on the form characteristics of molded technique filter jugs and wheel-thrown filter jugs. For this purpose, six excavation finds, whose form can be defined, were selected and these were evaluated together with other excavation finds. As a result, it is evident that the filtered jugs produced in İznik ceramic workshops were produced from red paste in two different methods, were associated with ceramic production traditions in Anatolia in the same period.

Keywords: İznik, Filter Jugs, Moulded Ware, Ware Technique, Ceramic, Red Paste, Kilns.

Giriş

İslam seramik sanatında 8. yüzyıldan beri yaygın kullanılan¹, Anadolu'da 13-15. yüzyıllarda Hasankeyf'te hâkimiyet kuran Eyyubiler vasıtasıyla üretilmeye başlanan² süzgeçli testilerin yapım amaçları tam olarak aydınlığa kavuşmamıştır. İslam ve Anadolu seramik sanatı kapsamında bu testilerin işlevselliği ile ilgili olarak, “testinin içerisine yabancı maddelerin girmesini engellemek³, dekoratif görüntü oluşturmak ya da testinin içerisindeki sıvının akış hızını kontrol etmek⁴, boyun kısmına bitki ve çeşitli malzemeler konularak şifa/demleme yapmak⁵” gibi maksatlarla kullanıldıkları yönünde görüşler ileri sürülmüştür.

Anadolu'nun farklı bölgelerinde bulunan örnekleri 13-15. yüzyıl aralığına tarihlendirilen⁶ süzgeçli testilere dair parçalara, İznik'te 1981 yılından itibaren her yıl düzenli olarak yapılmakta olan İznik Çini Fırınları Kazısı çalışmaları sırasında ve İznik Müzesi denetiminde açılan sondajlarda da rastlanılmıştır⁷. Ancak, 1984 yılında sistemli kazıların başladığı BHD kodlu kazı alanının kuzeyinde kalan A-B-C/9-10-11 plankarelerinde 2014-2019 yılları arasında yürütülen kazı çalışmalarında tesadüf edilen seramik çöplüğü tabakalarında çok sayıda kırmızı hamurlu süzgeçli testi parçasının olması, İznik atölyelerinde bu testi formunun tahmin edilenden daha yaygın ve çeşitlilikte üretilmiş olduğunu göstermiştir. Bir kısmında kalıba baskı tekniğinin uygulandığı yanmış ya da yarı mamul halde bulunan parçalar, bunların İznik üretimi olduklarına kesinlik kazandırmaktadır (Şekil 1-2).

İznik Çini Fırınları Kazısı'nda bulunan süzgeçli testi parçaları farklı çalışmalarda ele alınarak bunların gövde formu ve bezemenin kalıba baskı tekniği ile oluşturulduğu testiler ve dışı baskı yiv bezemeli testiler olmak üzere iki tipte üretildikleri belirlenmiştir⁸. Kalıba baskı tekniği

1 Watson 2004, 94-132; Kayın-Behzad Ismaeel 2017, 536.

2 Özkul Fındık 2013, 216.

3 Watson 2004, 132.

4 Özkul Fındık 2013, 212.

5 Uçar-Uçar 2018, 18.

6 Özkul Fındık 2013, 217; Böhlendorf-Arslan 2007, 87-98; Böhlendorf Arslan 2008; Gök Gürhan 2007, 169; Gök Gürhan 2010, 291-305; Gök Gürhan 2011a, 310-314; Gök Gürhan 2011b, 52-55; Yılmaz 2018, 211-217; Gök İpekçioğlu 2020, 584; Uçar-Uçar 2018, 15-21.

7 Aslanapa-Altun 1998, 638; Demirsar Arlı (tarihsiz), 347-354-498-501; Demirsar Arlı 2012, 395,403.

8 Demirsar Arlı 2017, 371-388; Demirsar Arlı-Kaya-Arlı-Erol 2019, 182-192; Demirsar Arlı-Kaya 2018, 35-51;

ile ilgili buluntular arasından seçilen yedi örnekte taşınabilir XRF (pXRF) cihazıyla yapılan ölçümlerde ise erken dönem Osmanlı seramikleriyle uyumlu kimyasal bileşenlere rastlanılmıştır⁹. Önceki tespitler ışığında bu çalışmada gövde formu ve bezemesi, kalıba baskı tekniğiyle oluşturulan süzgeçli testi parçaları ile tamamı çarkta çekilerek gövdeleri baskı yivlerle bezenen süzgeçli testi parçalarının form özelliklerinin daha kapsamlı tanıtılması amaçlanmıştır. Bunun için öncelikli olarak kazı buluntuları arasından seçilen tüme yakın ya da formu anlaşılır altı süzgeçli testi parçası tanıtılmış, bunlar konuyu destekleyici diğer kazı buluntularıyla birlikte değerlendirilerek sonuca ulaşılmıştır.

Şekil 1: Yanık/Sırsız Gövde Parçaları
(Foto. B. Çubukcu).

Şekil 2: Çeşitli Kalıp Parçaları
(Foto. B. Çubukcu).

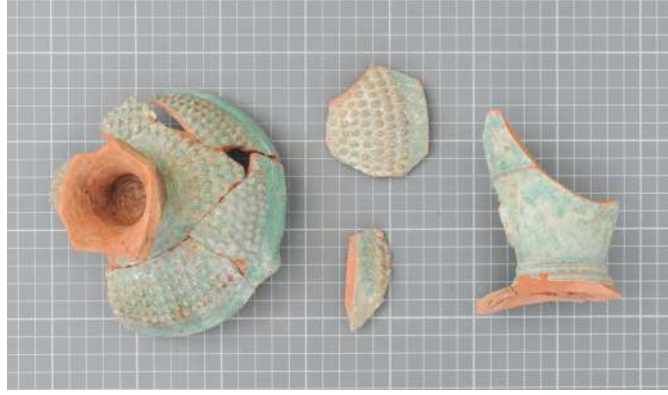
İznik Çini Fırınları Kazısı'nda Bulunan Süzgeçli Testi Örnekleri

2016 kazı sezonu A9 plankaresinde dağınık halde bulunan ve birleşebilen parçaları bir araya getirilen süzgeçli testi parçaları¹⁰, firuze sırla kaplıdır. Ortaya çıkarılan kısımlarından bu testinin konik yüksek ayaklı, kalıba baskı tekniği ile oluşturulmuş küremsi gövdeli, konik yükselen silindirik boyunlu ve tek kulplu formlu olduğu anlaşılmaktadır. Kalıba baskı tekniği ile iki yarım küre halinde üretildikten sonra ortadan birleştirilen ve birleşme yeri dıştan hamurla kapatılan gövdenin her iki yarısında aynı desen kalıbı kullanılmıştır. Boynun en dar kısmı olan gövdeyle birleştiği yerde bulunan süzgeç ise merkezdeki yuvarlak deliğin çevresine özensiz yerleştirilen üçgenlerle oluşturulmuştur. Gövdeden boyuna geçiş yeri tek sıra bilezikle çevrilidir ve boynun üst kısmında belli aralıkla yapılmış dairesel profilli iki bilezik daha bulunmaktadır (Şekil 3, Çizim 1).

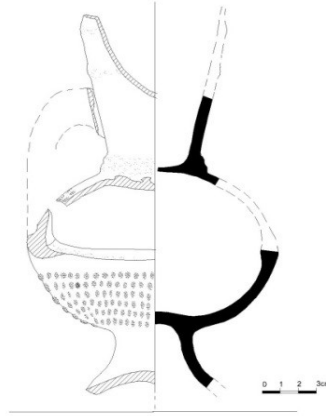
Demirsar Arlı-Kaya-Şimşek Franci 2020, 1-19; Demirsar Arlı-Kaya-Arlı-Erol, 2023, 362-371.

⁹ Demirsar Arlı-Kaya-Şimşek Franci 2020, 1, 14-17.

¹⁰ Demirsar Arlı-Kaya-Arlı-Erol 2019, 187, 197.

Şekil 3: 2016 Kazı Sezonunda A9 Plankaresinde Bulunan Testi Parçaları.
(Foto. B. Çubukcu).

Çizim 1: A9 Plankaresinde Bulunan Süzgeçli Testi Parçalarının Çizimi.
(Çiz. M. Ermiş-Y. Akpınar).

2016 kazı sezonunda A9 plankaresi buluntularından süzgeçli testi¹¹, boyunun üst kısımları ve ağzı dışında tümdür. Dışı yer yer yanık görünümlü bej renkli astarla kaplı olan bu testi sıg kaideli alçak ayaklı, konik gövdeli, gövdeden konik yükselen boyunlu, tek kulplu formudur. Boyunla gövdenin birleşme yerindeki süzgeç kısmı bir deliğin çevresine oyulan eşit olmayan üçgenlerden meydana gelmektedir. Bezeme olarak gövdeye yalnızca boynu çevreleyen yivli geniş bir bordür yapılmıştır. Gövdeyle boyunun birleşme yerinde tek sıra profilli bilezik bulunmaktadır (Şekil 4-5; Çizim 2).

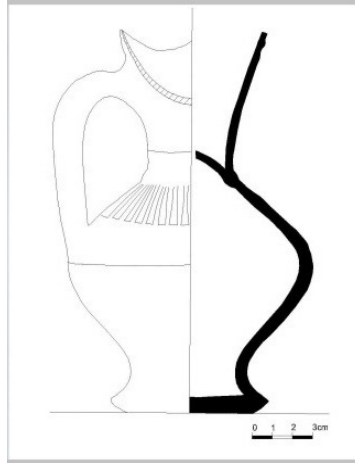
¹¹ Demirsar Arlı-Kaya-Arlı-Erol 2019, 186, 196.

Şekil 4: 2016 Kazı Sezonunda A9 Plankaresinde Bulunan Süzgeçli Testi (Foto. H. Arlı).

Şekil 5: 2016 Kazı Sezonunda A9 Plankaresinde Bulunan Süzgeçli Testinin Üstten Görünümü (Foto. H. Arlı).

Çizim 2: 2016 Kazı sezonunda A9 Plankaresinde Bulunan Süzgeçli Testi Çizimi. (Çiz. Y.Akpınar).

2019 kazı sezonu A10 plankaresinde boynunun üst yarısı ile kulp kısmı eksik halde bulunan süzgeçli testi¹², pembemsi renkli astarla kaplıdır. Sığ kaideli alçak ayaklı, alt yarısı küremsi gövdeli (armudi), konik yüksek boyunlu form özellikleri taşıyan testinin gövdesinin bir tarafında kulp izi bulunmaktadır. Boyunla gövdenin birleşme yerinde olan dışa doğru hafif bombeli yapıdaki süzgeç, merkezdeki deliği çevreleyen farklı açılmış üçgenlerden meydana gelmektedir. Boyun çevresi dışında gövdenin her iki yarısı ortada karşılıklı gelen baskı yivlerle bezelidir. Gövdeyle boyunun birleşme yeri tek sıra profilli bilezikle çevrelenmiştir (Şekil 6-7, Çizim 3).

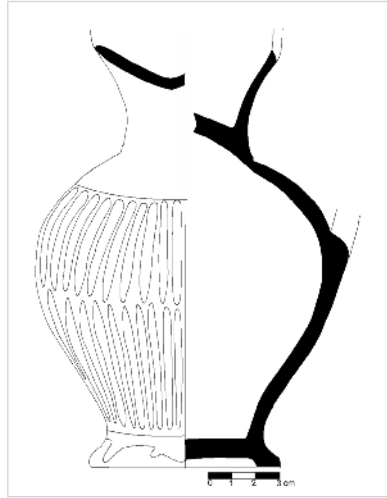
12 Demirsar Arlı-Kaya-Şimşek Franci 2020, 10, Tablo I/3.

Şekil 6: 2019 Kazı Sezonunda A10 Plankaresinde Bulunan Süzgeçli Testi (Foto. B. Çubukcu).

Şekil 7: 2019 Kazı Sezonunda A10 Plankaresinde Bulunan Süzgeçli Testinin Üstten Görünümü (Foto. B. Çubukcu).

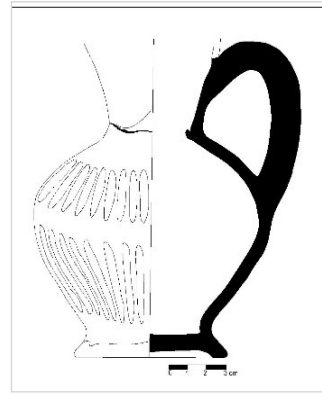
Çizim 3: 2019 Kazı Sezonunda A10 Plankaresinde Bulunan Süzgeçli Testi Çizimi. (Çiz. Ş. Kaya).

2019 kazı sezonunda A10 plankaresi buluntularından firuze sırta kaplı süzgeçli testi¹³, konik boyun çevresinin 1/2'lik kısmı hariç, süzgeç kısmı da dahil olmak üzere, gövdenin bitiminden itibaren kırılmıştır. Bulunan kısmı, sıg kaideli alçak ayaklı, altı konik üstü küremsi gövdeli, gövdeden açılarak yükselen konik boyunlu, tek kulpludur. Gövdenin üst yarısına boyun çevresi dışında, alt yarısının ise tamamına ortada çok az boşluk oluşacak biçimde baskı yivler uygulanmıştır. Gövdeden boyuna geçişte bilezik bulunmamaktadır (Şekil 8, Çizim 4).

¹³ Demirsar Arlı-Kaya-Şimşek Franci 2020, 11, Tablo I/5.

Şekil 8: 2019 Kazı Sezonunda A10 Plankaresinde Bulunan Süzgeçli Testi (Foto: B. Çubukcu).

Çizim 4: 2019 Kazı Sezonunda A10 Plankaresinde Bulunan Süzgeçli Testi Çizimi (Çiz. A. Aydın-Ş. Kaya).

2019 kazı sezonunda A11 plankaresinde boynunun üst yarısı dışında diğer parçaları bulunarak bir araya getirilen süzgeçli testi¹⁴ firuze sırlı olup sığ kaideli alçak ayaklı, konik gövdeli, gövdeden konik yükselen boyunlu, tek kulpludur. Diğerlerinden farklı olarak baskı yivler bu testide gövdenin alt ve üst kısımlarına atlamalı biçimde belli aralıklarla uygulanmıştır. Boyunla gövdenin birleşme yerinde bulunan süzgeç, dışa bombe yapacak biçimde bir deliği çevreleyen farklı üçgenlerden oluşmaktadır. Gövdenin alt kısmı dışında boyun çevresi de sığ yivlerle kuşatılmıştır. Gövdeyle boyun birleşme yeri, tek sıra ince profilli bilezikle çevrelenmiştir (Şekil 9-10, Çizim 5).

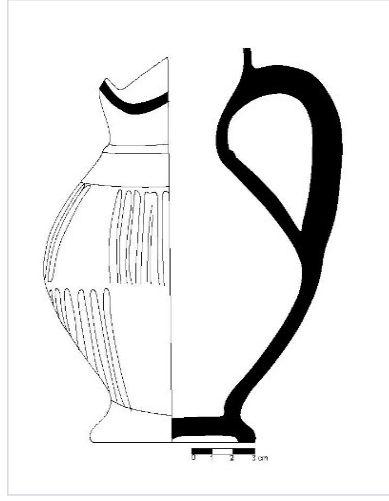

Şekil 9: 2019 Kazı Sezonunda A11 Plankaresinde Bulunan Süzgeçli Testi (Foto: H. Arlı).

Şekil 10: 2019 Kazı Sezonunda A11 Plankaresinde Bulunan Süzgeçli Testinin Üstten Görünümü (Foto: H. Arlı).

14 Demirsar Arlı-Kaya-Şimşek Franci 2020, 10, Tablo I/4.

Çizim 5: 2019 Kazı Sezonunda A11 Plankaresinde Bulunan Süzgeçli Testinin Çizimi.
(Çiz. Ş. Kaya).

2019 kazı sezonu A11 plankaresi buluntuları arasında yer alan süzgeçli testi parçası¹⁵, dağınık halde bulunan parçalarının tespit edilerek bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Firuze sırlıdır. Mevcut kısımlarından testinin formunun alçak ayaklı, ayak ve boyundan sonra konik, ortada geniş ve düz çekilen kademeli gövdeli, gövdeden sonra konik devam eden boyunlu, tek kulplu olduğu anlaşılabilmektedir. Boyunla gövdenin birleşme yerinde bulunan süzgeç kısmı kırılmıştır. Gövde formu açısından daha az rastlanılan bu örneğin gövdesinin konik kısımları baskı yivlerle, orta kısmı baskı stilize bitkisel desenlerle bezelidir. Gövdeyle boyunun birleşme yeri tek sıra profilli bilezikle çevrelenmiştir (Şekil 11).

Şekil 11: 2019 Kazı Sezonunda A 11 Plankaresinde Bulunan Süzgeçli Testi Parçası.
(Foto. H. Arlı).

15 Demirsar Arlı-Kaya-Şimşek Franci 2020, 11, Tablo I/6.

Değerlendirme ve Sonuç

Burada yer verilen örnekler ve bu tip testilere ait fragman buluntuları, İznik'te iki tip süzgeçli testi üretimi yapıldığını kanıtlamaktadır. Bunlardan gövde kısımları kalıba baskı tekniği¹⁶ ile oluşturulmuş olan testiler, küre ya da küremsi gövdelidir. Bu tip testilerin pişmiş toprak kalıplarla¹⁷ iki parça halinde üretilmiş olan gövdelerinin çapları ortalama 14-15 cm olarak ölçülmektedir. Oluşturulan gövdeye ayak, boyun ve kulp eklenmekte, boyunla gövdenin birleşme yerinde olan süzgeç kısmı da bu son aşamada açılmaktadır.

Kalıba baskı tekniğinde yapılmış süzgeçli testilerin ayak, boyun ve ağız formu veren örnekleri şimdilik azdır. Ancak tespiti yapılan parçalarda gözlemlenen ortak form özellikleri dikkate alınarak bu hususlara dair bazı tespitlerde bulunmak mümkündür. Öncelikle boyun formu ele alınacak olursa, bu açıdan önemli görülen süzgeçli testi parçalarına 1996 yılında İznik Müzesi denetiminde açılan ALP IV kodlu inşaat sondajında tesadüf edilmiştir. Bu testi parçalarını önemli kılan asıl husus, boyun ve ağız kısmının tam olmasıdır. Burada gövdeyle birleşme yeri profilli bir bilezikle çevrelenen ve dışa açılarak yükseltelen konik boyun, hafif içe çekik düz bir ağızla sona ermektedir. Boynun üzerinde de bu kademelenmeyi gösteren iki bilezik daha bulunmaktadır (Şekil 12). 2015 sezonunda BHD C11 plankaresinde ele geçen dışı Milet İşi olarak tanınan tekniğe dekorlu süzgeçli testiye ait boyun parçası, konik yükselen silindirik boyunlu olup ağız kısmı eksiktir (Şekil 13). A9 plankaresinde bulunan firuze sırlı süzgeçli testi de gövdeden sonra konik açılan yüksek boyunludur ve boynun üst tarafında iki bilezik vardır (Şekil 3, Çizim 1).

Gövdesi kalıpla yapılmış olan testiler yukarıda değinilen ALP IV ve BHD buluntularında görüldüğü gibi gövdeye bağlanan dar çaplı konik yüksek ayak yapısına sahip olmalıdır (Şekil 3, Çizim1, Şekil 12). Kazı çalışmaları sırasında gövde ve gövdeden ayrılmış halde bulunan çok sayıda ayak ve boyun parçalarının aynı kaba ait olanlarına tesadüf etmek her zaman mümkün olmadığından, istisnai formların da kullanılmış olabileceğini dikkate almak kaydıyla, bu üretim grubundaki testilerin tek kulplu, konik yükselen boyunlu ve yüksek konik ayaklı oldukları söylenebilir. 2015 kazı sezonunda C10 plankaresinde kalıba baskı tekniği ile üretilmiş süzgeçli bir testiye ait olan gövde ve kulp parçasının formu, bu tespitler doğrultusunda tamamlanmıştır (Çizim 6).

Şekil 12: 1996 yılında ALP IV Sondajında Bulunan Testi Parçaları.
(Foto. H. Arlı).

¹⁶ İznik Çini Fırınları Kazısı'nda bulunan pişmiş toprak kalıplar hakkında bk. Demirsar Arlı-Kaya 2018, 35-51.

¹⁷ Demirsar Arlı-Kaya-Arlı-Erol 2019, 187,196, 197, 198, Şekil 13,15,16,17,20.

Şekil 13: 2015 Kazı Sezonunda C11 Plankaresinde Bulunan Testi Boyun Parçası.
(Foto. H. Arlı).

Çizim 6: 2015 Kazı Sezonunda C10 Plankaresinde Bulunan Süzgeçli Testi Parçasının Tahmini Formu (Çiz. M. Ermiş-D.Öztürk).

İznik'te üretilen diğer süzgeçli testi grubunu, ilk bakışta gövde kısımlarına çeşitli baskı teknikleri ile yapılan dikey yivlerden tanımak mümkündür. Kazı çalışmaları sırasında kırık halde bulunan çok sayıdaki yiv bezemeli süzgeçli ve süzgeçsiz testi parçalarında bulunan belirgin çark izleri, bunların formlarının çarkta çekildiklerini açıkça göstermektedir. Çeşitli fragmanlar dışında tüme yakın örneklerinin de kazılar sırasında bulunması, bu süzgeçli testilerin genel form karakterlerinin tanınması bakımından önemlidir. Boyunlarının üst yarısı eksik olarak bulunan süzgeçli testilerin yükseklikleri yaklaşık 16-17 cm, dip çapları 7-8 cm ölçülmekte¹⁸ ve tamamında tek yönde kulpa veya kulp izine rastlanılmaktadır. Dairesel ya da oval kesitli bu kulplar yaygın biçimde gövdenin omuz bitiminden boynun ortasına bağlanmaktadır. Bu tipte üretilen tüm testiler, gövdenin daralan alt kısmından dışa doğru çekilen sığ kaideli ayaklıdır. Ancak gövde formları, burada yer verilen örneklerde olduğu gibi alt ve üst kısımları konik (Şekil 4,5,8,9,10; Çizim. 2, 4, 5), altı konik üstü küremsi (Şekil 6-7; Çizim 3) ya da kademeli olabilmektedir (Şekil 11). Konik boyun yapısının görüldüğü bu örneklerin yanı sıra boyun ve ağız formu veren çeşitli parçalar ise bu testilerin konik yükselerek silindirik devam eden boyunlu ve

¹⁸ Demirsar Arlı-Kaya-Şimşek Franci 2020, 10, 11, Tablo I/3-7.

düz ağızlı olduklarına işaret etmektedir (Şekil 14). Yine büyük bölümünde gözlemlenen boyunla gövdenin birleşme yerini çevreleyen veya boynun üst kısımlarındaki kademelenmeye işaret eden bilezikler ya da çarkta yapılan yivler, bu tipin de karakteristik özellikleri arasındadır.

Şekil 14: 2019 Kazı Sezonunda Bulunan Boyun Parçaları

(Foto. H. Arlı).

Dış yüzeye yapılan derin yivler de gövde formlarına uygun farklı düzenlemeler içermektedir. Sık ya da belli aralıklarla dikey sıralanan yivler dışında yine baskı yoluyla meydana getirilen stilize bitkisel bezeme kuşakları da gövde kısımlarında bunlarla birlikte kullanılmıştır (Şekil 11)¹⁹. Bunlar muhtemelen hamur tam kurumadan gövde üzerine çeşitli baskı yöntemleri kullanılarak yapıyordu. İznik'in çeşitli noktalarında ve BHD kazı alanında düzgün veya gelişigüzel oyulmuş yivli kalıp parçaları da bulunmuştur. Bu kalıplar her iki tip testi üretiminde -1996 yılında ALP sondajında ele geçen testi gövdesinde görüldüğü gibi- kullanılmış olmalıdır²⁰.

İznik'te iki farklı tipte üretilen bu süzgeçli testilerin ortak özelliği olan süzgeçler, gövdeyle boyunun birleşme yerine yapılmıştır. Dairesel bir deliğin çevresinde açılan üçgen süzgeç deliklerinin sayıları süzgecin çapına göre değişmekte, bunlar dışa doğru bombeli ya da çarkıfelek şeklinde sıralı olabilmektedir²¹ (Şekil 15). Anadolu'da ele geçen diğer bazı kazı buluntusu süzgeçli testilerin süzgeç kısımları, Eyyubi geleneğini sürdüren, Hasankeyf²² örnekleri dışında genellikle basit deliklerden oluşmaktadır²³. İznik'te de Hasankeyf'te bulunan süzgeçlere benzeyen bitkisel bezemeli bir süzgeç dışında, yuvarlak delikli süzgeç örneklerine az da olsa tesadüf edilmektedir (Şekil 16-17).

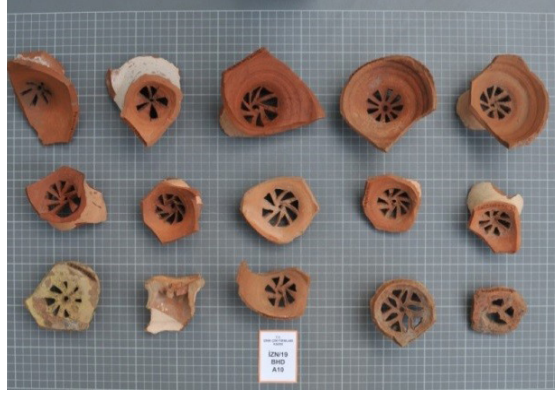
19 Demirsar Arlı-Kaya-Şimşek Franci 2020, 6.

20 Demirsar Arlı-Kaya-Arlı-Erol 2019, 188, 196, Şekil 14; Demirsar Arlı-Kaya 2018, 43, Şekil 15.

21 Demirsar Arlı-Kaya-Arlı-Erol 2019, 187, 196, Şekil 13.

22 Özkul Fındık 2013, 220-223.

23 Bk. Gök Gürhan 2007, 169; Gök Gürhan 2010, 301, Tablo 7; Yılmaz 2018, 213, Şekil 6; Uçar-Uçar 2018, 21, Tablo 6/c.

Şekil 15: A10 Plankaresinde Bulunan Süzgeçler
(Foto. B. Çubukcu).

Şekil 16: Bitkisel Bezemeli Süzgeç Örneği
(Foto. B. Çubukcu).

Şekil 17: Yuvarlak Deliklerden Oluşan Süzgeç
Örneği (Foto. B.Çubukcu).

İznik'te süzgeçli testi yapımında kullanılan form ve teknikler, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde ele geçen ve aynı dönem içerisinde ele alınan süzgeçli testilerde de görülmektedir. Özellikle de İslam seramik sanatı gelenekleri çerçevesinde gövde kısımları kalıba baskı tekniği ile oluşturulmuş süzgeçli testilerin Batı Anadolu'da Balat²⁴, Milet²⁵, Ayasuluk²⁶, Manisa²⁷, Tire²⁸ gibi yerlerde bulunmuş örnekleri ile İznik örnekleri arasında teknik, form ve bezeme açılarından ortak bağlar kurmak mümkündür²⁹. Kalıba baskı tekniği dışında kazıma ve barbutin tekniklerinin de kullanıldığı süzgeçli testilerin³⁰, İznik Çini Fırınları Kazısı buluntuları arasında kesinlik kazandırılmış bir örneği bulunmamaktadır. Kapaksız olarak tanıtılan örneklerine karşılık Konya Karatay Medre-

²⁴ Gök Gürhan 2010, 294, 301, Tablo 7.

²⁵ Böhlendorf Arslan 2007, 90, 97.

²⁶ Yılmaz 2018 212, Çizim 1-2.

²⁷ Gök Gürhan 2011b, Tablo 6; Gök İpekçioğlu 2020, 576. Tablo 2 /Kat. No: 12-22.

²⁸ Uçar-Uçar 2018, 21, Tablo 6/a-d-e.

²⁹ Gök Gürhan 2010, 295, 302, Tablo 8; Yılmaz 2018, 213, Şekil 12, Uçar-Uçar 2018, 21, Tablo 6 / b.

³⁰ Özkul Fındık 2013, 222; Özcan 2019, 24, 25, 27, 29.

sesi Çini Eserleri Müzesi koleksiyonunda bulunan süzgeçli testiler arasında kapaklı bir örnek de vardır³¹.

Çarkta çekilerek dışlarına basit yivler yapılmış süzgeçli testilere Manisa Gülgün Hatun Hamamı ve Manisa Ulu Camii'nin örtü ve duvarlarında hafifletme unsuru olarak kullanılan testiler arasında da tesadüf edilmiştir. Manisa Gülgün Hatun Hamamı'nda bulunan yumurta biçimli gövdeli, tek ve çift kulplu sırsız ve sırlı testiler arasında bir adet süzgeçli testi de vardır³². Burada bulunan çeşitli form yapılarına sahip sırlı testilerin dış yüzeylerinde olduğuna işaret edilen derin kazımlar³³, İznik'te çark üretimi testi grubuyla benzerlik göstermeleri açısından önemlidir. Manisa Ulu Camii'nde bulunan ve yumurta biçimli gövdeli testiler içerisinde tanıtılan süzgeçli testilerin yükseklikleri 26-28,5 cm, ağız çapları 6,6-7 cm, dip çapları da 8,4-10,4 cm arasında ölçülmüştür. Dış yüzeylerinde çarkta yapılmış düzensiz yivler bulunan bu testiler düz dipli, çift kulplu, iki kademeli yüksek boyunludur ve boyunla gövdenin birleştiği yerde bulunan süzgeçler özenilmeden açılmış yuvarlak deliklerden oluşmaktadır³⁴. İznik'te üretilen testi boyutlarına yakın olan bu örnekler, farklı form özellikleri taşıyan ayrı bir üretim grubudur. Anadolu'nun farklı bölgelerinde formu çarkla çekilmiş başka süzgeçli testiler de üretilmiş olmalıdır³⁵.

Sonuç olarak, İznik Çini Fırınları Kazısı'nda ortaya çıkarılan yarı mamul fragman buluntu yoğunluğu sayesinde bir dönem İznik'te süzgeçli testi imalinin oldukça yaygın yapıldığı netleşmiştir. Yapılan tasnif ve değerlendirmelerle de İznik üretimi süzgeçli testilerin teknik ve bezeme özellikleri bakımından, kalıba baskı tekniği ile form ve bezeme kazandırılan gövdeye ayak, boyun ve kulpun sonradan eklendiği ve formun tamamının çarkta çekildiği iki farklı tipi olduğu tespit edilmiştir. Bu iki gruba ait buluntuların yoğunluk dağılımı ise çarkta çekilen süzgeçli testilerin daha fazla üretildiğini göstermiştir. Büyük olasılıkla bunlar, yapımı daha maliyetli ve zahmetli olan kalıba baskı teknikli süzgeçli testilerin günlük kullanıma yönelik alternatifi olarak seri ve hızlı üretilebilen modelidir. Her iki formda boyunla gövdenin birleşme yerinde olan yuvarlak bir deliğin çevresine düzensiz açılmış üçgen delikli süzgeçler de İznik'e özgüdür. Anadolu'da yaygın olarak 13-15. yüzyıl aralığında kullanılan teknik ve form özelliklerini taşıyan kalıba baskı teknikli örnekler gibi yiv bezemeli süzgeçli testilerin de yapısal özellikleri bakımından Anadolu'da başka üretim grupları ile yakınlık göstermesi mümkündür.

31 Özcan 2019, 24.

32 Gök Gürhan 2013, 367; Gök Gürhan 2011b, Tablo 6.

33 Gök Gürhan 2013, 367.

34 Gök İpekçioğlu 2020, 576. Tablo 2 /Kat. No: 12-22.

35 Afrodiasias kazısında bulunan sırlı testi parçası, ayak formu ve gövdesindeki derin yiv bezemeyle İznik örneklerine oldukça benzemektedir. Bk. François 2001, 155, 158, Pl. 4/23.

KAYNAKLAR

Aslanapa-Altun 1998

Aslanapa, O.-Altun, A., “İznik Çini Fırınları Kazısı 1996 Yılı Çalışmaları”, *XIX. Kazı Sonuçları Toplantısı*, C II, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 625-639.

Böhlendorf Arslan 2007

Böhlendorf Arslan, B., “Beylikler Döneminde Milet’te Seramik Üretimi”, *Konya Kitabı X, Rüçhan Arık, M. Oluş Arık’a Armağan*, ed. Haşim Karpuz-Osman Eravşar, Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya, 87-98.

Böhlendorf Arslan 2008

Böhlendorf Arslan, B., “Keramikproduktion im Byzantinischen und Türkischen Milet”, *ISTMITT*, (58), Istanbul, 371-407.

Demirsar Arlı 2005

Demirsar Arlı, B., “İznik Çini Fırınları Kazısından İlgi Çekici Örnekler”, *Uluslararası İznik Sempozyumu (5-7 Eylül 2005)*, İstanbul, 347-354-498-501.

Demirsar Arlı 2012

Demirsar Arlı, B., “İznik Çini Fırınları Kazısı 2010 Yılı Çalışmaları”, *33. Kazı Sonuçları Toplantısı*, C III, Ankara, 391-408.

Demirsar Arlı 2017

Demirsar Arlı, B., “İznik Çini Fırınları Kazısı 2015 Yılı Çalışmaları”, *38. Kazı Sonuçları Toplantısı*, C II, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 371-388.

Demirsar Arlı-Kaya 2018

Demirsar Arlı, V. B.-Kaya, Ş., “İznik Çini Fırınları Kazısı’nda Ortaya Çıkarılan Pişmiş Toprak Kalıp Parçalarının Değerlendirilmesi”, *Sanat Tarihi Dergisi*, 27 (1), 35-51.

Demirsar Arlı-Kaya-Arlı vd. 2019

Demirsar Arlı, V. B.-Kaya, Ş.-Arlı, H.-Erol, Ö., “2015-2017 Kazı Dönemlerinde İznik Çini Fırınları Kazısı’nda Ele Geçen Baskı ve Kalıp Baskı Tekniğinde Dekorlu Seramikler”, *Akdeniz Sanat*, 21. Uluslararası Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri Özel Sayı, C 13, 182-192.

Demirsar Arlı-Kaya-Şimşek Franci 2020

Demirsar Arlı, V. B.-Kaya, Ş.-Şimşek Franci, G., “2018-2019 Kazı Sezonlarında İznik Çini Fırınları Kazısı’nda Ele Geçen Baskı Dekorlu Seramiklerin ve Seçili Örnekler Üzerinden pXRF Cihazı ile Yapılan Analiz Sonuçlarının Değerlendirilmesi”, *Sanat Tarihi Yıllığı*, 29, 1-19.

Demirsar Arlı-Kaya-Arlı vd. 2023

Demirsar Arlı, V. B.-Kaya, Ş.-Arlı, H.-Erol, Ö., “Mould-Decorated Filter Jugs Unearthed During the İznik Tile Kilns Excavations”, *Thrace through the Ages, Pottery as Evidence for Commerce and Culture Prehistoric Times to the Islamic Period*, eds. Zeynep Koçel Erdem-Reyhan Şahin, Archaeopress Publishing Ltd, Oxford, 362-371.

François 2001

François, V., “Éléments Pour L’histoire Ottomane d’Aphrodisias: la Vaisselle de Terre”, *Anatolia Antiqua*, 9, 147-190.

Gök Gürhan 2007

Gök Gürhan, S., “Akşehir Kurtarma Kazısı Seramikleri”, *Anadolu’da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı*, ed. Gönül Öney-Zehra Çobanlı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 157-169.

Gök Gürhan 2010

Gök Gürhan, S., “Balat İlyas Bey Külliyesi Kazısında Ortaya Çıkarılan Seramiklerin Değerlendirilmesi (2007-2008)”, *XIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyum Bildirileri*, haz. Kadir Pektaş vd., İstanbul, 291-305.

Gök Gürhan 2011a

Gök Gürhan, S., “2007 ve 2008 Yıllarında Balat İlyas Bey Külliyesi’nde Yapılan Kazı ve Temizlik Çalışmalarında Ortaya Çıkarılan Seramikler/Ceramics Unearthed During the Excavation and Cleaning Work Conducted at the İlyas Bey Complex in 2007 and 2008”, *Balat İlyas Bey Külliyesi / İlyas Bey Complex*, ed. M. Baha Tanman-Leyla Kayhan Elbirlik, Söktaş Yay., İstanbul, 301-333.

Gök Gürhan 2011b

Gök Gürhan, S., *Bir Seramik Defnesinin Öyküsü, Saruhağulları Beyliği’nin Mirası Manisa Gülgün Hatun Hamamı Seramikleri*, Manisa Belediyesi Kültür Yayınları, Manisa.

Gök Gürhan 2013

Gök Gürhan, S., “XIV. Yüzyıl Seramik Sanatında Yeni Formlar Yeni Süslemeler; Manisa Gülgün Hatun Hamamı ve Balat İlyas Bey Külliyesi Kazı Buluntuları”, *14. International Congress of Turkish Art Proceedings*, ed. Frederic Hitzel, Paris, 365-372.

Gök İpekçioğlu 2020

Gök İpekçioğlu, S., “Manisa Ulu Camii’nin Örtü ve Duvar Sisteminde Ortaya Çıkarılan Testiler”, *Sanat Tarihi Dergisi*, 30 (1), 567-589.

Kayın-Behzad Ismaeel 2017

Kayın, A.-Behzad Ismaeel, A., “Fatimi Dönemi Figürlü Seramik Süzgeçlerinden Örnekler/Examples from the Figurative Ceramic Filters in Fatimid Period”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, 10 (52), 535-546.

Özcan 2019

Özcan, M., *Konya Karatay Medresesi Çini Eserler Müzesi’nde Bulunan Bir Grup Sırsız Seramikler*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi, Denizli.

Özkul Fındık 2013

Özkul Fındık, N., “Sırsız Seramiklerden Bir Grup: Süzgeçli Testiler/Süzgeçler”, *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, (30), 209-223.

Uçar-Uçar 2018

Uçar, H.-Uçar, A., “Tire Kutu Han Kazısı Beylikler ve Osmanlı Dönemi Seramiği”, *Sanat Tarihi Dergisi*, 27 (1), 1-33.

Yılmaz 2018

Yılmaz, G., “Ayasuluk Tepesi Kazılarında Bulunan Kazıma ve Baskı Dekorlu Sırsız Seramikler”, *XI. Congress on AIECM3 Medieval and Modern Period Mediterranean Ceramics Proceedings/Uluslararası Orta Çağ ve Modern Akdeniz Dünyası Seramik Kongresi Bildirileri*, C 2, yay. haz. Filiz Yenişchirlioğlu, VEKAM, Ankara, 211-217.

Watson 2004

Watson, O., *Ceramics From Islamic Lands; Kuwait National Museum, The Al-Sabah Collection*, Thames & Hudson, London.